

Poeta naizen? Poesia sentimenduak dira, besteek erantzun beharko diote horri

DANIEL LANDART
KULTURGILEA

Elkarrizketa bat papereratzekoan galtzen dira isilune eta esku keinuak. Pena da. Daniel Landart entzuten ari zela gogoeta hori zeukan kazetariak, eta gauza bera pentsatzen zukeen argazkilariak ere, ikusirik ondoko egunean esku keinuen argazki andana bidali ziola kazetariari. Ziburuko Azokatik Baltsan elkarteak eta ARGIAk bideratuko dioten omenaldiaren bezperan bildu gara kulturgile donoztiritarraren saloian, liburu artean, 60 urtez euskal kulturari ekarritakoaz xeheki solastatzeko.

 JENOFA BERHOKOIRIGGIN GARI GARAIALDE

Elkarrizketa eskaerari baietza ematerakoan abisatu gintuzun: beharbada sukarrak gaina harturik ez zinela horretarako on izanen. Ontsa kausitzen zaitugu gaur.

Bularretatik eri sortu nintzen eta bizi guzian hori ukan dut. Zahartzean barrena, gehitu zaizkit beste eritasun batzuk, zaharren eritasunak... Behar dut biziki kasu eman, erran nahi baita ez naizela gehiago ateratzen ikusgarrientzat. Goizeko seietan jeikitzen naiz eta arratsaldeko seietatik goiti biharamunean naiz, ez naizelako ateratzen ahal gehiago.

Ikusgarriak eskas dituzu?

Dudarik gabe. Bederen 40 urtez hain-

beste ikusgarri eta kontzertu entzun ondoan, eskas ditut. Duela 50 urte telebistaz trufatua, orain kontexko naiz telebistaren bitartez ikusten ahal ditudalak bertso saioak eta beste anitz gauza. Baina ni baino gaizkiago direnak badira, beraz zer nahi duzu, hola da.

Ez zara izan Errobi-ren 50 urteen kari emandako kontzertura beraz.

Ez dut gehiago musika entzuten ahal, buruko mina ematen dit. Egon nintzen entsegu batean Senperen, doi-doia agurtzen, eta nire buruaz kontent nintzen joan ahal izan bainintzen. Oren bat edo egon nintzen, baina ez naiz kapable kontzertu guzian egoiteko. Kontent naiz izanik.

Duela 60 urte hasi zinen idazten, Hilak hil antzerkia plazaratuz.

Hori da.

60 urte pasa direla, segitzen duzua idazten?

Guti, kasik fitsik, deus garrantzitsurik ez dut egiten. Baina baditut hala ere gauza batzuk... nola erranen dut? Abiatuak. Eman dezagun, titulua liteke *Bidelagunak*. Ezagutu eta markatu nauten eta lagundu nauten jende batzuek egin artikulak edo aipamenak liratzeko. Hori nahi nuke bukatu.

Poesiarik ez duzu gehiago idazten?

Ez, poesiarik ez dut egiten.

Langileria, gazteez hustuz zihonan Ipar Euskal Herria, aberria, baita eguneroko bizia eta maitasuna ere. Horiek izan dituzu inspirazio gai. Gaur egun zerk zaitu kezkatzen ala hunkitzen?

[Isiltasuna]. Joxean Artzek erran zidana: "Ez dut nehor aurkitzen espiritualitateaz hitz egiteko". Erlisioenez, geroaz... Begiak itxiko dituztalarik, zer izanen da? Horretaz gogoeta anitz-anitz egiten dut.

Hiltzeak izutzen zaitu?

Ez, baitezpada. Duela bi urte egon nintzen biziki gaizki, hiru hilabete pasatu nituen ospitalean eta arta-etxe batean. Uste nuen [isiltasuna eta eskuekilako keinu bat] baina ez zen tenorea. Ez nuke sobera sufritu nahi, hori da nire kezka bakarra. Eta burua ez galtzea.

Lagunen artean aipatzen duzun gaia da?

Ez hainbeste. Baina horretaz ez bada ere, mintzo gara. Baditut bisitak erregulariki eta aipatzen ditugu oraingo gertakariak, pasatzen denaz jakinean egoten entseatzeko naiz. Oraino interesatzen naiz, baina badakit geroz eta gehiago ez naizela interesatuko. Horrek izutzen nau.

“ ”

Begiak hetsiko ditudalarik zer izanen da? Horretaz anitz gogoetatzen dut

Interesik, eta beraz, loturarik gabekoa bihurtuko zaizulako bizia?
Ez dakit.

Biziaren errepasoa eginez, liburuei diezun lotura nonbait zure ahaldade horri zor diozu, ttipitan ohean iltzaturik zinela euskarazko testuak irakurtzen zizkizulako amatzik.

Dudarik gabe. Azkenean eskerrak beharko nizkioke bihurtu eritasunari, bestela laborari izanen nintzelako gaurko egunean, aita hori nahi baitzuen eta ez niolako ezetz erraiten ahalko. Laborari eta kitto. Erdi eri nintzen eta ez nuen kolegioan segitu ahal izan, bi aldiz izan nintzen eta bi aldiz etxera igorri niduten. Xantza izugarria ukan nuen Charri-

ton apezak, eskolako zuzendaria zenak erran ziolako amari inprimaria batean aprendiz bat bilatzen zutela. Hartu ninduten eta inprimaria hari esker, alde batetik, lau urtez joan ahal izan nintzen pleumologo baten ikustera, eta bestetik, beti irakurtzen ari nintzen. Esku langilea izan naiz, baina ez edozein esku langile: egunean zortzi oren pasatzen nituen nire lanean irakurtzen, eta nahi ala ez, zerbait gelditzen da. Gero, gazte-gaztetatik ukan nuen xantza Enbata sartzeko -bo, xantza ez, hala gertatu zen-. Nire eskolak izan dira, girstino bezala MRJCn [Baserri Guneko Gazteria Girstionoa-ren Mugimendua] ibili izana apezekin eta lagunekin gogoetatzen, gero lanean berean beti irakurtzen ari izana eta gazte-gazterik sartu izana Enbata abertzale mugimenduan. Hor aurkitu nituen Jakes Abeberry eta Jean Louis Davant, enetzat maisu handi-handia izan dena, anitz ikasi dut harekin Enbata eta gero ere, teatroaren bitartez. Gazte-gaztetatik hasi nintzen teatroan Mugerren eta horretan segitu nuen hogeitaz, asteburu guziak horretan pasatzen nituen.

Hautzarroan gelditu gaitzen pixka bat. Euskara besterik ez zenuten entzuten etxean, baina hala ere frantsesatzat zuten berena zure burasoek.

Gure aita-amak frantsesak ziren, ez ziren euskaldunak. Nik Enbatari edo Enbatakoiei esker nuen euskaldun izatearen kontzientzia gure aitamek ez zuten. Frantsesak ziren, baina gero gure herrian bi pertsona ziren bakarrik frantsesez mintzo, eskola publikoko errieta eta errieta, beste guzi-guziak euskaldunak -euskara zekitenak- ziren eta euskara zen gure hizkuntza bakarra. Nire arreba kondatzen zidan bere seme-alabak Hazparneko kolegiara joan zirelarik errepika bat bezala egin behar izan zutela, irakasleari frantsesez mintzatzeko gisan. Hizkuntza arrotza zen frantsesa. Telebistarekin gauzak aldatu ziren.

Eskolak ere izan zuen bere eragina. Eskuz esku zebilen Anti-a emankorra izan zen.

Baina eskolarteakoan, auzokoekin oinez, euskaraz ari ginen eta etxean berdin. Sei oren pasatzen genituen eskolan, hiru goizean eta hiru arratsaldean, baina horretaz kanpo euskaraz ari ginen. Etxeetara telebista sartzearekin sartu zen frantsesa. Telebistak oraino gehiago

frantsestu gaitu.

Etenik gabe ttipituz joan da erabilpena eta ez dugu gehiago plazako hizkuntza.

Baina kontzientzia badugu, duela 60 urte ez zena edo zenbait intelektualek baizik ez zuten kontzientzia hori. Ikargarriko mugimendu bat izan da eta euskaraz mintzo garenak guti baldin bagara ere, atzematen dut ikargarriko indarra badugula. Nahiz eta zaila izan, horrek ikargarriko esperantza ematen dit.

“ ”

Esku langilea nintzen, baina ez edozein esku langile: egunean zortzi oren pasatzen nituen ene lanean irakurtzen

Urtero 2.000 gazte Ipar Euskal Herriatik joatea zen zure ordungo kezka. 60 urte berantago, urtero 3.000 herritar instalatzen dira Ipar Euskal Herrian, horietan gehienak dirudunak eta frantsesak.

[Isiltasuna] Nire sorterrian laborari etxe bat milioi bat eurotan saldua izan da. Ez dakit, ni orain pixka bat iraganean bizi naiz. Baina beharrik hori direla Bizi, Alda eta horiek guziak. Jadanik 1921ean Jean Barbier apezak aipatzen zituen kanpotarrek eraikitako etxeak, "satorrak" deitzen zituen eta Mixel Labegueriren *Aita zer egin duzu gure lur maitea? Kanpo-koari saldu, oi dohakabea!* ere hor gennuen 1961ean. Dirua.

Diruaren gaitza.

Ez dira berri onak gure Euskal Herriarentzat. *Gauden gu* [1967an plazaratu zuen olerki baten izena]... gauden gu, bai baina...

Duela 60 urteko girora itzuliz, Enbata-koak ez zineten begi onez ikusiak. Enbata zikinak zineten.

Inprimarian erdal itsasoa zen, bakarra zen euskara pixka bat bazekiena. Heldu ziren bi bezero, bat Jean Hiriart-Urruty, gero euskaltzain izanen zena eta Pierre Narbaitz bikario jeneral zena, apezpikutezik kazetaren zuzentzera eta haiekin euskaraz ari nintzen. Hori horrela, le

petit basque [euskaldun ttipia] deitzen ninduten inprimerian. Baina batek jakin zuelarik Enbatan nintzela, segidan *sale basque* [euskaldun zikina] deitu ninduen. Beti eta beti *sale basque... Comment vas-tu sale basque?* ["Nola zara euskaldun zikin?"] eta holako. Gizon hori boterea zuen bat zen, ez zen edozein langile sinple. 1968an *Matalas* antzerkia eman genuen Baionan eta ni ere indartu bainintzen, erran nion horrela segitzen bazuen ez nuela gehiago agurtuko. Hartan amore eman zuen. Egia da zaila zela. *Enbata zikinak* ginen denak. Lehen militanteak baiginen ere. Beste alderdietan ez zen halakorik, bozkatzan zuten honen edo haren alde, eta afitxak kolatzeko pagatuak ziren. Hazparnen gizon batek galdatu zidan Ximun Haranek zenbat pagatzen ninduen! Errotak zilatuak, mehatxuak, kazetak lurrera botatuak... zaila zen. Gaizki ikusiak ginen, baina hala ere bazuten beldurra. Beldurra eta errespetua.

Nolaz?

Ez dakit nolaz, baina beldurra bazuten.

Zenbat urterekin egin zinen Enbatakoa?

Hamazazpi urterekin.

Idazten zenuen *Enbata*-n?

Ez. Nire lehen lana izan zen *Enbata*-ren plegatzea. Han ezagutu nuen Estitxu kantaria, orduan Estibaliz deitzen zena. Hastapenean hilabetea behin agertzen zen, baina gero aste guziz egiteko ideia ukan zuen Abeberryk. Zazpi-zortzi lagun biltzen ginen, multzo ttipi-tti-

piñoa zen. Nik jotzen nuen kazeta gure inprimerian.

Hasi berri horretan non idazten zenuen?

Herria-n idazten nuen, *Etxea*-n, emazte katolikoen agerkaria zen, [Pierre] Narbaitzek kudeatzen zuena, *Gazte*-n, [Jean] Hiriart-Urrutyk zuzentzen zuena; eta *Pan-Pin*-en ere haurrentzako aldizkarian, Joseph Camino zen arduratzen.

Poesia zenuen zuk hautatua.

Baina ez nekien momentu hartan. Kazetariak baziren gure inprimerian, eta nire buruari desafio bat botatzen nion: kapable ote naiz zerbaiten idazteko? Nahi nuen zerbait frogatu. Enbatan entzuten nituen ideologia horretakoak eta senditzen nituen bezala, nire hitzekin nahi nituen ideiak zabaldu.

Poesia desafio gisa beraz.

Bai, nire buruari emandako desafio gisa. Gero, ikusi behar da maila... [irria]

Gabriel Arestik idazten segitzea gomendatu omen zizun.

Bai, hala da.

Nola oroitzen duzu momentu hori?

Ez nuen ezagutzen Aresti, ez nuen fitsik irakurrik. Miranderekin gauza bera. Mirande goiti eta beheiti, nik hil arte ez nion deus irakurri, gero irakurriko nituen *Haur besoetakoa* eta. Hemengo intelektual batzuek, apez batzuek eta beste aldeko batzuek irakurtzen zuten,

baina bestela, Mirande nehork ez zuen ezagutzen. Nik izkiriartzen nuen, baina ez nituen ezagutzen idazleak.

Nor irakurtzen zenuen?

Biziki liburu guti ateratzen zen denboran. Gero hasi ziren bai, [Ramón] Sainzarbitoria eta horiek. Baina guti irakurtzen nuen.

Eredurik gabe hasi zinen beraz.

Hori da, itsumandoka.

...

Edo ez... banituen erlisione liburuak [irria], ehun sailduen hori [Basile Joannateguyren *Ehun bat sailduen bizitza*], [Jean] Hiriart-Urrutyren ipuin liburuak, [Piarres] Lafittek publikatu *Zer eta zer...* horrelako batzuk, baina guti. Iratzeder ere. Iratzederrek biziki markatu nau. *Poeta* hitza ematen ahal bada, dudarik gabe, Iratzeder bada poeta. Baina haren eta nire artean badena da lehen poesia izkiriatu aitzin 200 kantu gogoz ikusiak zituela. Nik aitaren kantuak entzunak nituen eta ez nekizkien gogoz. [Irria]

Gaurko literatura eta poesiagintza segitzen duzu?

Guti. Gutti irakurtzen dut, zorigaitzez.

...

Pixka bat gelditua naiz iraganean, Artzerekin eta.

Ontsia zira han iraganean?

Bai.

mitxelena
MEKANIZATUAK

Neurri handiko piezen
mekanizazioan espezialistak

Ezgiago industrialdea 21, HERNANI

943 55 25 12 - 16

info@talleresmitxelena.eus

www.talleresmitxelena.eus

LUAarkitektoak

hirigintza
hirigintza aholkularitza
udal planak
urbanizazioak
peritazioak
balorazioak
etxebizitza proiektuak
birgaitzeak
barne diseinua...

Rio Arga Kalea 28, 31014 Iruña

Tel 948 13 26 97
lua@luark.com

aholkukoop
Fiskala Kontablea Laborala

**EKONOMIA SOZIAL
ETA ERALDATZAILEAREN
BIDEAN DOAZENEN
AHOLKULARITZA**

Ametzagaina 17, behea / Donostia
943 005 680 aholku.eus

**Itsumandoka idatzitako poesia
batzuk kantu bihurtuko ziren
ondotik. Kantu herrikoiak
gainera, leku anitzetan bozkarioz
kantaturikoak. Besteak beste, Zure
begiek Laboak kantatzen zuena.**

Giroa zen horrelakoa; guti ginen, biziki guti. Mikel Laboraren ikusteko parada ukan nuen Donazaharren. Orduko lehen kantaldiak ziren, eta orduan mugitzen ziren pertsona guziak pertsonalki ezagutzeko xantza ukan dut. Xantza ukan dut Mikelek *Zure begiek* musikaturik eta kantaturik, gero Andderi [Duhalde] eta beste kantari batzuei buruzko atea ireki zidalako horrek. Baina erran behar da giroa halakoa zela –giroa edo egoera–. Hegoaldeko kantariak honera etortzerakoan beti problemak bazituzten mugan eta gauza bera hemendik haratekoan. Frankismoaren azken urteak ziren, ETA-ko errefuxiatuak bagenituen, hemen kontzientzia pizten ari zitzaigun... Hala geratu da. Hala gertatu zen, hala gertatu beharra zelako.

Errefuxiatuekilako harremana nolakoa zenuen?

Harreman estua nuen. Sostengatzen nituen eskupaperrak banatuz, afitxak kolatuz, manifestaldietara joanez, gose grebetara ikustera joanez. Enbatako militante gisa sostengatzen nituen. Bestalde, ostatzuz ostatu Pannecau karrikan barna ibiltzen nintzen haiekin, pertsonalki ezagutzen nuen andana bat, Xabier Elozegi, Mikel Urteaga ala beste. Dozenaka eta dozenaka baziren, ez errateko ehunka.

Mundu ttipi horren parte zinen.

Nik momentu batez abertzale guziak pertsonalki ezagutzen nituen, eta idazten zutenak ere berdin. Txillardegik irabazi zuen Txomin Agirre saria 1968an, afari bat eskaini zigun eta etorri ziren beste aldekoak. Artze horrela ezagutu nuen, Saizarbitoria lehenago ezagutua nuen, baina bai, afari horretan hogeitaz ezagutu nituen kolpez, eta batzuekin segitu nuen harremana. ARGIA-koekin ere bai: Antton Santamaria eta horiek etortzen ziren hilabeteen behin Iparraldera, eta ni joaten nintzen haiekin. Harremanak.

Biziak ekartzen dituen ezagutzez ari garela, zer da zuretzat laguntasuna?

Adiskide guti dut, lagunak baditut eta ezagun anitz. Lagunak duela 40-50 urtekoak ditut, uste dut azken 30 urte hauek ez dudala lagunik egin. Nire lagu-

“ ”

Lehenago teatroa egiten
zuten eskolan irakatsia ez zen
mintzairak irauteko

nak teatroaren edo Enbataren bitartez ezagutu nituenak dira gehienak. Laguntasuna: hain aspaldi ezagutuak honera etortzen zaizkidala kafea hartzera eta oraingo gauzetaz ari garela aspaldiko horiekin. Atxikimendua da laguntasuna, konfiantzia bat, eta tertulia.

Teatroak leku handia du zure bizian. Zergatik lotu zinen arte horri?

Abertzaletasunari lotua da. Enbataren baitan ikusten genuen gauzak antolatu behar zirela. Oroit naiz beti Jakes Abeberryk erran zidala: “Hik teatroa egiten duk, behar huke talde guziak bilduko lituzkeen elkarte bat sortu”. Ordura arte egiten zen teatroa apezek zuten kudeatzen, erran nezake kasik ekintza katoliko bat bezala. Hasi ginen, preseski abertzale batzuk (Marceline Alberbide, Pettan Elizalde...) biltzen eta gogoetatzeko. Antzerkilarien Biltzarra sortu genuen. Lehen biltzar bat egin genuen 1966an Heletan, Teatroaren Eguna deitu genuen. Mezarekin hasi genuen, [Piarres] Larzabali galdetu nion predikua egin zezan, [Telesforo] Monzón etorri zen ere. Ondoko urtean Antzerkilarien Biltzarra osatu genuen Baigorri. Gure lau helburuetan zen Hegoaldekoekin harremanantzea eta hamar urte behar izan genituen Euskal Antzerki Taldeen Biltzarrea (EATB) osatzeko. Momentu hartan denak amaturrak ziren eta hasi ginen gurutzatzen hangoekin. Hegoaldekoak abertzaletasunetik eta zentsuraren pean ari ziren. Harremanik handienak ukan nituen Oiartzungo Intxixu taldearekin, gero Debako Goaz taldearekin ere. Hor mugimendu bat bazen, ni beti mugimenduan nintzen momentu hartan.

Zentsura dela eta, nola zeharkatzen zuen sare hori antzerkiak?

Konkretuki, 1971n eman behar genuen *Noiz?* Lazkaon. Jadanik, hango antolatzailleek testua igorri behar izan zuten Gobernadore Zibilari eta bi hitz aldatu zizkieten. Gaueko hamarretan emateko genuen eta arratsaldeko bostetan presuna baten aitzinean eman behar

genuen, ikusteko gauerako baimena ematen zigun. Azken momentua arte ez genekien, ez guk, ez antolatzaileek ezta jendeek ere. Presuna hura ez zen etorri, beraz ez genekien ezer. 1.200 jende bildu ziren. Etorri zen jendea, etorri! Baina etorri zen ez bat-batean teatrozale zirelako, baizik eta teatroa etortzea ekin-tza politikoa zelako. Lazkaoko Kemen taldekoekin lagun bilakatu nintzen eta eskertzeko izkiriatu nien *Etxe gabeak* antzerkia 1972an. Osoki debekatua izan zen eta egundaino ez da plazaratua izan. Gaizo inozentea ni, ez nekien zer zen zentsura! Kantaldietan gauza bera zen. Pantxoa Carrerek kondatu izan dit beti bazela beldurra.

Leku handia zuen antzerkiak Ipar Euskal Herrian. Gazte belaunaldi oso bat zen antzerkian murgildurik.

Bai, eta gainera, gai minberak aipatzen genituen, teatro engaiatu bat egin genuen.

Hastapenetik argi zenuen teatroa izan zitekeela ideia politikoak bideratzeko bide bat?

Enbatako ideologian argi zen hori. Bistan da, taldeetan baziren zonbait kontzientzia zutenak eta beste batzuk futiltzen zirenak, egiten zuten teatroa hunen edo haren laguna zirelako eta elgarrekin atzemateko.

Eta nolakoa zen zuen publikoa? Abertzale kontzientzia zuen?

Abertzale kontzientzia zuena minoria bat zen garaian. Beste edozein antzerki ikustera zihoana zen heldu zitzaiguna. Ez baitzen telebistarik! Garaian talde gehiago bazen, baina bakarrik bi aldiz ematen zuten antzerkia herrian. Aldiz gu hasi ginen *Matalas* obrarekin-eta, herrialde ezberdinetan ematen. *Bai ala ez?* antzerkia sei herrialdetan eman genuen 1970ean eta Lazkaora joan ginen 1971n, baita Parisera ere. Ordura arte herri bereko jendea elkartzen zen antzerki taldeetan, eta gu ideia bertsukoak ziren jendeen arteko taldeak osatzera pasa ginen. Aldaketa handia zen.

Nonbait entzuna dizut "euskal antzerkia huparaztea" zinuela xede. Ez zen bakarrik nire xede.

Ez. Pierre Larzabalek ere zioen euskal antzerkiak "heldutasuna" lortu behar zuela.

Larzabalek, baita Monzonek ere. Beharra bazen eta beharrik. Biziki inportan-

Daniel Landart, Piarres Larzabal apez eta antzerki idazlearekin batera. Argazkia: Daniel Velez

tea izan da euskaraz ere profesionalak izatea. Amaturrak inportanteak dira, baina beste herrialdeetan bezala behar ditugu profesionalak euskaraz.

Behar ditugu guretzat ala besteentzat?

Guretzat.

Libertimenduekin itzuli da berriz antzerki giroa herriko plazara.

Alde batetik, arrunt ttipitu dira lehen-goko herrietako antzerki emanaldiak (Armendaritzen, Makean, Aiherran...), baina bestaldetik, libertimenduak eta pastoralak hor ditugu eta biziki inportanteak dira. Zuberoak beti harritu nau, hainbeste gauza egiten da Zuberoan! Mixel Etxekopar bera zinezko mugimendua

da. Hortakotz, berriz jinez hizkuntzara, ez da entzuten baina hala ere indar handia badugu. Nik esperantza handi-handia badut kontzientzia baitugu.

Komediaz komedia Lapurdin eta Baxenabarren ikerketa, antzerkiaren 50 urteko historia plazaratu zenuen 2014an.

Biziki interesgarria da, eta ez da nik egin dudalako [irria]. Ageri da gu baino lehenago ere lan handia egin zela, eta zere-dakoa teatroa hautatu zuten: teatroa egiten zuten eskolan ikasia ez zen mintzairak irauteko; teatroaren bitartez irakurtzen eta gogoz atxikitzen baitzuten. Teatroak eta kantuek garrantzia handi handia ukan dute. Kantua aipatzerakoan oroitzen naiz Garazin, Irisarrin edo ho-

lako herrietan, antzerkia eman ondoren afaria genuela eta orenak pasatzen genituela kantuz. Zoragarria zen! Hori bizitu dut. Orain isiltasunean, musikak buruko mina ematen didala... hola da [irria]. Bederen ezagutu dut eta bizitu.

Euskaldunok gure memoria eta genealogia nahiko idazten ditugu?

Uste dut baietz. Zinez herri bizi bat gara, indarra badugu. Herri bat gara eta urteak iraunen du horrek.

Idaztea, taularatzea ala zuzentzea, zer duzu gehien gustuko ukan antzerkigintzan?

Egia errateko, ez nintzen batere jokalaria ona. Izkiriartzea gustuko nuen, eta gero zuzentzea ere –zuzentzea hitz handia da, laguntzea–. Aldiz jendarmearena egiten nuen anitz. Talde amaturrekin hori da, batzuk badute dohaina edo erraztasuna, baina besteak tiratzen eta tiratzen, testua jakin gabe, ezin ikasiz! Pazientzia istorio bat zen, nik pazientziarik ez eta. Kolera handiak biltzen nituen, baina beste aldetik, merezimendu handia bazuten. Pasatzen nituen momentu onak. Ez dut damurik, orain badut zerbait kondatzeko. Kontent naiz hori guzia bizi ahal izan baitut eta inprimeriako lan hartatik beste mundu batean sartu bainintzan. Uste nuen kulturaren profesionali sartzearekin hori oraino emendatuko zitzaidala, baina azkenean kulturaren egon naizen 20-25 urteetan ez dut liburu bakar bat izkiriatu.

Hori nolaz?

Sobera bilkura. Sobera gauza simple korapilatsuak bilakatzen zirenak. Erretretan sartu eta berriz hasi nintzen eta bost liburu egin ditut.

ARGIari eskainitako elkarrizketa batean horretaz mintzo zara eta ondokoa diozu: “Anitz ikusgarri ikusi nituen, eta ene konfiantza hauspotzeko partez amildu zitzaidan”. Berrira-ri eskaini berri diozun elkarrizketan ere diozu zure burua ez daukazula poetatzat. Zer zara, autoestimu gutiko gizona?

[Isiltasuna] Erran behar dut biziki herabea naizela eta denbora berean, ausarta. Egin dutana ahal bezain ontsa egin dut. Ahal bezain ongi izkiriartzea eta senditzen nuena erratea nituen helburu. Ez dut nire burua gutietsiko, ezta urguilutan sartuko ere. Azken finean, egin behar zelakoz egin dut, pixka bat apez misioneroek egiten zuten bezala. Euskaldun misionero bezala aritu naiz, beste anitz militante egin bezala. Erran behar dut hala ere, xantza izugarria ukan dudala nire antzerkiak emanak izan baitira, eta bizi izan baitut hori. Gero, balioa? Batzuei zerbait sendiaraziko die, beste batzuei fitsik. Poeta naizen ala ez? Batzuentzat bai, beste batzuentzat ez. Poesia sendimenduak dira eta besteek erantzun beharko diote horri. Ez da poesiaren izkiriartzea aski, batzuk hurbilago dira poesiatik, beste batzuk propaganda baten egitetik, gehiago misionario dira.

Nire kantuetan beharbada ez dut aski gibeletzapenik hartu, sobera gordinki izkiriatu ditut gauza batzuk. Baina militante bezala egin ditut anitz gauza.

Zuretzat nor da poeta gaur egun?

[Ezetz buruarekin]

Ez dizut hori galdetu behar?

Erantzunen dizut lehenagokoekin, hilak direnekin. Enetzat Iratzeder eta Artze. Baina, badira anitz. Irakurri ditudan poesia liburuetan batzuek zinez hunki egin naute, ez beharbada obra osoak baina poesia batzuk bai. [Gabriel] Aresti ere bai. Eta [Xabier] Letek, ze gauzak ez zituen izkiriatu!

1978an plazaratuko zenuen Aihen Ahula. Harrera ona ukan zuen?

Bai biziki. Hiru edizio ukan zituen. Biziki irakurria izan zen, ikastoletan eta eskoletan ere. Radio Côte Basque irratia bazen eta osoki irakurri nuen irratitik eta badakit entzuna izan zela. Hori bai, uste dut nire libururik irakurriena izan dela. Erran behar da garaian liburu gehienak apezek izkiriatuak zituztela. Jean Etxeparek aipatzen zuen aitaren beldurra-eta, baina liburu autobiografikoa egin izan duen lehena izan nintzen Iparraldean.

Etxekoek maitatu zuten?

Bai. Aitak ez zuen leitzen, beraz amak irakurtzen zion gora-gora, oheratuta. Amak erran zidan aita aipatzen nuen

zati bat ez ziola leitu. Haur denbora kon-
tatzen dut liburuan. Berantago berriz
hartu izan dut *Ahularen indarra* plaza-
ratuz 2011n. Adinarekin kanbiatzen
dira anitz gauza. Erran nezake, geroari
buruz segurtamen baino duda gehiago
dudan bezala, bizian ere gauzak aldatu
zaizkidala. Berriz hartu eta idatzi nahi
izan ditut pasarte batzuk eta biziko bes-
te zati batzuk ere gehitu dizkiet, inpri-
meriako 23 urteak, eman dezagun.

1994an plazaratu zenuen *Batita Haundia*. “Hausturaren liburua” titularra jarri zion eskainitako elkarrizketari *Egunkaria*-k. Haustura izan zen?

Ez dakit. Nork erran zuen hori?

***Egunkaria*-k.**

...

“Errespetuaren liburu bat da hau, maitasun handiz izkiriatu dudana eta agian gogoetagarria izanen da, gogoetak eginaraziz irakurleari. Behintzat, nik hori dut nahi”, zenion elkarrizketa batean.

Bueno, Iparraldeko liburuetan ager-
tzen ez zen gai bat aipatzen nuen.
Haustura ez nezake erran. Gogoeta-
garria zen garaian, baina gaur egun
aipatzen diren gaien artean sartu da
geroztik, gizarteratu den gai bat da.
Erran behar da erlijio katolikoaren
ikuspegitik giro biziki hertsu eta mu-
gatu batean bizi ginelako eta horrelako

gauzak ez ziren aipatzen ahal. Beraz
izkiriatzeko horrela gerta zitekeela eus-
kaldun familia batean...

Homosexualitatea aipatzen da *Batita Haundian*. Diozun bezala, ez zen batere ohikoa garaiko literaturan. Zendako hautu hori?

Gertatu baitzen inprimerian ezagutu
nuela norbait gizon batekin bizi zena.
Iduritzen zitzaidan inportantea zela
horrelako gai baten aipatzea. Liburuan
biziki bortitza da, erlijioaren boterea
hor baita, apezak galdatzen dio Batita
Haundiari seme bat apez bilakaraztea,
egindako adulterioaren pixka bat ezez-
tatzeko. Egia da gai eskandagarria izan
zitekeela, baina irakurtu zutenek ez zi-
daten fitxik erran. Horrela pasatu zen.

Bakardadean, bere bizia errepasatzen duen gizon zahar baten gogoetak, irakaspenak, doluak, aitorpenak biltzen ditu liburu horrek. Garaian ez zinen zaharra, orain zaharrago zara... Zaharra naiz bai! [Irriz]

Ados. Ariketa hori egiten duzua zuk ere?

Iragana iragana da. Gehiago pentsa-
tzen dut gelditzen zaizkidan azken ur-
teei buruz.

Gaiez aldatuta, ohorezko euskaltzain ere izendatu zintuzten. Zer suposatzen du horrek?

Ontsalaz segitzea izkiriatzeko, biltzarren

segitzea. Baina ez naiz kapable. Niretzat
plazer handi bat izan da, eta berriz ere
erranen dut ez dakidala zinez merezitua
dudan, baina hori erabaki izan dute eta
eskertzen ditut.

Euskaltzaindia bada herri honen tresna bat. Euskararen Erakunde Publikoa eta Euskal Hirigune Elkargoa, ere badira, baina Frantziaren esku ere dira. Bukatzeko, zure ikuspegia nahiko nuke ukan azken urteetan Iparraldeak lortu dituen egitura horiei buruz.

Euskal Kultur Erakundea ere. Uste
dut biziki inportanteak izan direla
mugimendu horiek eta borroka ho-
rien irabazteak –borroka ez, guduka–.
Guduka handiak izan dira, behar ukan
dugu anitz higitu, anitz indar galda-
tu da horien muntaketarako, baina
beharrezkoak ziren. Orain, horiek
izanik ere, elkarrekin egiten duten
lanak segitzen du eta segitu beharko
du. Bizi gireino eta gure ondotik jinen
diren belaunaldiak edozein instituzio
izanik ere, beharko dugu militan-
tismoz aritu, militantismoak gaitue-
lako salbatuko. Badugu anitz egiteko
eta ez da sekulan irabazia izango. Se-
kulan. Beti gara lanjerrean, nahiz eta
batzuetan uste ukan irabazia dugula
edo hobeki garela. Militante izpiri-
tuan egon behar dugu. Zenbait aldiz
ahantzen dugu hori. Beraz, alde bate-
tik baikorra naiz eta bestetik, ikuspe-
gi hori ere badut. ●